

چالش‌های توسعه گردشگری روستایی با رویکرد نگاهت‌شناختی فازی (مورد مطالعه: روستاهای هدف گردشگری شهرستان لنده)

امین نیکبخت^۱، مسلم باقری^۲، شهرام فردوسی^۳، علی نیکبخت^۴، علیرضا قزل^۵

DOI:10.22034/jtd.2022.348334.2632

چکیده

در دنیای امروز، یکی از عوامل مهم برای توسعه روستاها، کاهش فقر و محرومیت‌زدایی از چهره روستا گردشگری روستایی است که ابزاری قدرتمند برای پیشرفت و توسعه اقتصادی روستا و کاهش مهاجرت است، اما همواره در مسیر توسعه با چالش‌ها و موانعی مواجه بوده است. بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف شناسایی چالش‌های توسعه گردشگری روستایی در شهرستان لنده با بهره‌جستن از رویکرد نگاهت‌شناختی فازی انجام شد. پژوهش حاضر، از نظر هدف، کاربردی است و، از نظر ماهیت، آمیخته اکتشافی است. جامعه مورد مطالعه پژوهش را خبرگان آگاه به مسائل گردشگری شهرستان و دارای سوابق کاری بالا و استادان دانشگاه تشکیل می‌دهند. برای گردآوری اطلاعات با استفاده از روش نگاهت‌شناختی فازی، با انجام جلسات گروهی، چالش‌های مورد نظر استخراج و شناسایی شدند. یافته‌ها نشان دادند که نگاهت‌شناختی چالش‌های گردشگری روستایی شامل ۴۸ عنصر است. تحلیل نگاهت به کمک FCMapper نشان داد که این عناصر شامل ۲۳ عنصر معمولی، ۱۴ عنصر فرستنده و ۱۱ عنصر دریافت‌کننده هستند. نتایج به‌دست‌آمده از نگاهت نشان‌دهنده این است که عنصر استفاده نادرست وام‌ها و تسهیلات بانک‌ها در فعالیت‌های غیر مرتبط، با داشتن بیشترین درجه ورودی، اثرپذیرترین عنصر نگاهت و عنصر نبود جاده مناسب ارتباطی در طول مسیرهای هدف گردشگری، با داشتن بیشترین درجه خروجی، اثرگذارترین عنصر نگاهت مورد مطالعه هستند. همچنین، تحلیل‌ها نشان می‌دهند که عنصر نبود جاده مناسب ارتباطی در طول مسیرهای هدف گردشگری، با داشتن بیشترین درجه ورودی و خروجی، مرکزی‌ترین عنصر نگاهت شناخته شده است. نتایج این پژوهش می‌تواند درک و فهم افراد در خصوص ابعاد جدید این حوزه و چالش‌های پیش‌روی گردشگری روستایی را افزایش دهد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۱۸

واژه‌های کلیدی:

توسعه گردشگری، گردشگری روستایی، نگاهت‌شناختی فازی

مقدمه

نفت، محصولات غذایی یا دارویی فراتر رفته و به یکی از بازیگران مهم در عرصه تجارت بین‌الملل تبدیل شده است و یکی از منابع اصلی درآمد در کشورهای در حال توسعه است (World Tourism Organiza-

در طی دهه‌ها، گردشگری رشد مداوم و تنوع بسیاری را تجربه کرده تا به یکی از چابک‌ترین بخش‌های اقتصادی در حال رشد در جهان تبدیل شود. حجم تجارت گردشگری امروزه از بخش‌های صادرات

۱. کارشناس ارشد مدیریت بازرگانی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول). a.nikbakht@shirazu.ac.ir

۲. عضو هیئت علمی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

۳. دانشجوی دکتری، مدیریت بازرگانی، دانشگاه شهیدبهشتی، تهران، ایران.

۴. مدیر نهاد آبادانی و پیشرفت شهرستان لنده.

۵. دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد، دانشگاه آزاد تهران - جنوب، تهران، ایران.

(tion, 2022). گردشگری، به‌مثابه فعالیت، در بخش اقتصادی، مهم‌ترین عامل کمک‌کننده ارزش خارجی برای هر کشوری است. بخش گردشگری با توجه به توسعه و ایجاد همکاری از طریق درآمدهای ارزی، درآمد و توسعه منطقه‌ای برای حمایت از اقتصاد، جذب سرمایه‌گذاری و نیروی کار و توسعه کسب‌وکار در بخش‌های گوناگون اهمیت بسیاری دارد (Ramli et al., 2022: 2774). براساس گزارشی از سازمان جهانی گردشگری در ۲۰۱۸، سهم گردشگری در تولید ناخالص داخلی جهانی ۱۰/۴ درصد بوده که ارزش صادرات ۱/۶ تریلیون دلاری را و ۳۱۹ شغل را در سراسر جهان ایجاد کرده است. همچنین، پیش‌بینی می‌شود تعداد گردشگران از ۲۰۱۰ تا ۲۰۳۰، میزان ۳/۳ درصد افزایش و تا ۲۰۳۰ به ۱/۸ میلیارد بازدیدکننده برسد. بنابراین، گردشگری به استراتژی بالقوه‌ای برای توسعه اقتصادی بسیاری از کشورها تبدیل شده است (Rahab & Hariyadi, 2022: 1). سازمان جهانی گردشگری، در ۱۹۹۱، گردشگری را این‌گونه تعریف کرد: گردشگری مجموعه فعالیت‌های افرادی است که به محیطی غیر از محیط عادی زندگی خود مسافرت و حداکثر یک سال یا کمتر در آن جا اقامت می‌کنند و هدف از مسافرت گذران اوقات فراغت است نه اشتغال (Camilleri, 2018: 2). برای مدت طولانی، گردشگری به‌مثابه فعالیتی مهم در نظر گرفته شده است که مستقیم و غیرمستقیم به توسعه مناطق متعدد در سراسر جهان کمک می‌کند. این مزایا ممکن است در خارج از مناطق شهری احساس شود؛ جایی که فعالیت‌های گردشگری برای پیشرفت برنامه‌های توسعه روستایی و پیرامونی است. این امر برای مقابله با مشکلات اقتصادی در محیط روستایی، به‌ویژه در مناطق حاشیه‌ای که با درآمد کم، سطح بالای بیکاری و مهاجرت افراد واجد شرایط روبه‌رو هستند، مهم است (Hassan et al., 2022). از گردشگری به‌مثابه مهم‌ترین گزینه‌های توسعه در جوامع یاد می‌شود. تحقق حضور ۲۰ میلیون گردشگر و اشتغال‌زایی حدود ۶/۵ میلیون نفری این بخش، مطابق چشم‌انداز ۲۰ ساله و افق ایران در سال ۱۴۰۴، منوط به استفاده از تمامی جنبه‌ها و جاذبه‌های گردشگری کشور از جمله در نواحی روستایی است. گردشگری روستایی به‌منزله شکل خاصی از گردشگری، در صورتی که با مدنظر قرار دادن ویژگی‌ها، نیازها و مسائل اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی جوامع محلی، به‌همراه توجه

به خواسته‌های گردشگران، به‌درستی برنامه‌ریزی و سامان‌دهی شود، قادر است بخش عمده‌ای از مشکلات اقتصادی نواحی روستایی کشور همچون فقر و بیکاری را مرتفع سازد (Mahmoudzadeh & Arjmandian, 2017).

یکی از مهم‌ترین انواع گردشگری گردشگری روستایی است. گردشگری روستایی در اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰ به فعالیتی جهانی و روبه‌رشد تبدیل شد (Lane et al., 2022). گردشگری روستایی صنعتی فعال و گسترده است که در سراسر جهان ابزاری مهم برای تحقق احیای اقتصادی و اجتماعی بدون آسیب به اصول توسعه پایدار تلقی شده است. فراهم کردن فرصت‌های شغلی، بهبود ساختار صنعتی، بهبود امکانات اولیه خدمات عمومی و کاهش شکاف توسعه بین مناطق شهری و روستایی از جمله مزایای آن است (Jia et al., 2022). با این حال، گردشگری روستایی، در ادبیات، مفهوم جدیدی نیست و ابزاری برای بازسازی توسعه اجتماعی و اقتصادی و احیای کاهش بهره‌وری روستایی توصیف شده است و، با وجود این که برخی تلاش کردند تعریف جامعی را برای آن ارائه دهند، فاقد تعریفی جهانی است؛ به این دلیل که گردشگری روستایی پیچیده است و، در مناطق و کشورها، فعالیت‌های چندوجهی را در بر می‌گیرد (Rosalina et al., 2021: 134).

شهرستان لنده، که در فاصله ۲۰۸ کیلومتری یاسوج مرکز استان کهگیلویه و بویراحمد واقع شده، دارای جاذبه‌های دیدنی و گردشگری بسیاری است، اما ظرفیت‌های گردشگری آن به دلیل وجود برخی چالش‌ها و نبود نگاه توسعه‌محور مغفول مانده است. پژوهش‌هایی درخصوص گردشگری روستایی و چالش‌های آن انجام شده که برخی از آن‌ها نیز چالش‌های گردشگری روستایی را به دو دسته داخلی و خارجی تقسیم کرده‌اند. چالش‌های داخلی به محدودیت‌های منابع داخلی مانند فقدان استراتژی‌های بازاریابی، امکانات فیزیکی محدود، برنامه‌ریزی و مدیریت ضعیف، منابع انسانی محدود، موانع اجتماعی و سیاسی اشاره دارند و چالش‌های خارجی به عناصر خارج یا جدا از منابع روستایی مانند تهدیدات رقبا، تقاضای گردشگر و تضاد با منابع خارجی مرتبط هستند (Rosalina et al, 2021: 138). نظریه نگاهت‌شناختی فازی، به‌منزله رویکرد، با توصیف نمادین و مدل‌سازی پدیده‌ها می‌تواند در شناسایی و ارزیابی چالش‌های گردشگری به کار رود. بی‌تردید شناسایی و ارزیابی چالش‌های گردشگری

1. <https://www.unwto.org/unwto-2022-a-year-review>

(Alalhesabi, 2021).

تعاریف متعددی از گردشگری روستایی ارائه شده است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. از نظر بیتیلی (1996)، گردشگری در محیط روستایی فعالیتی در نظر گرفته می‌شود که آثار مهاجرت را کاهش می‌دهد، به پیوستگی زنان روستایی در بازار کار کمک و یکپارچگی منابع روستایی را حفظ می‌کند (Tirado Bal- lesteros & Hernández Hernández, 2021: 217). گردشگری روستایی نوعی گردشگری است که در آن گردشگر بخش زیادی از زمان خود را صرف فعالیت‌های تفریحی در مزرعه یا مناطق روستایی و محیط آن می‌کند. به عبارتی دیگر، گردشگری روستایی شکلی از گردشگری است که، در آن، گردشگر از مناطق روستایی بازدید و در مجموعه‌ای از فعالیت‌ها شرکت می‌کند (Kumar & Valeri, 2021).

گردشگری روستایی را می‌توان حداقل یک شب اقامت در محیطی روستایی خارج از شهر و با تمرکز بر مشارکت در فعالیت‌های غیرشهری تعریف کرد. پیسون و همکاران (2011) استدلال کردند که، اگرچه تلاش بسیاری برای بهبود گردشگری روستایی در سطح جهانی شده، عمدتاً مشتریان گردشگری روستایی از گردشگران داخلی هستند. حتی آساکر و لی (2015) ادعا کردند که در طی سال‌ها، هم در داخل و هم در سطح بین‌المللی، تقاضا برای گردشگری روستایی افزایش یافته است (Hosseini Kahnou et al., 2022; Situmorang et al., 2019). به‌طورکلی، گردشگری در مناطق روستایی فعالیتی در نظر گرفته می‌شود که باعث پیوند و رابطه‌ای قوی بین گردشگری و زندگی روستایی می‌شود و به حل مشکلات جهان روستایی کمک می‌کند. گردشگری در مناطق روستایی ابزاری مالی برای کشاورزان تلقی می‌شود (You, 2022). در بسیاری از کشورها، مردم با توجه به توانایی‌ها و شرایط خود به مشاغل گردشگری مشغول می‌شوند و از طریق آن امرارمعاش می‌کنند. دولت‌ها می‌توانند در مدیریت جاذبه‌های گردشگری، اقامتگاه‌ها و تسهیلات پشتیبانی مشارکت داشته باشند و برای روستائیان تجربیات یادگیری را فراهم کنند تا بهره‌وری بیشتری داشته باشند و به ارزش افزوده دست یابند. جوامع برای کشف توانایی‌های خود، مشارکت در توسعه گردشگری روستایی و مدیریت منابع خود به توانمندسازی نیاز دارند (Sari et al., 2022: 68). بنابراین، یکی از بزرگ‌ترین فرصت‌ها، برای جاذبه‌های روستایی، فراهم کردن فرصت‌های شغلی، ایجاد اقتصاد سالم، برابری پولی، تبادل فرهنگی و روابط بین‌الملل است. لذا، گردشگری روستایی در بسیاری از کشورهای

در روستاهای شهرستان لنده و ارائه راهکارهای مناسب، اشتغال و توسعه اقتصادی را در سطح شهرستان و استان در پی خواهد داشت. به این ترتیب، با توجه به اهمیت موضوع و این‌که تاکنون پژوهشی با این عنوان انجام نشده، هدف پژوهش حاضر شناسایی چالش‌های توسعه گردشگری روستایی در روستاهای شهرستان لنده با رویکرد نگاشت‌شناختی فازی است. بر این اساس، ابتدا با نظر خبرگان، چالش‌های گردشگری روستایی شناسایی و استخراج می‌شوند و سپس با جلسات متعدد، بعدبندی، روابط بین عوامل و شدت تأثیر مشخص می‌شوند. درنهایت، مهم‌ترین شاخص‌ها با عنوان درجه خروجی، درجه ورودی و درجه مرکزیت شناسایی می‌شود.

مروری بر ادبیات نظری و پیشینه پژوهش گردشگری روستایی

گردشگری در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بسیاری از کشورها و، در جایگاه صنعتی خدماتی، در توسعه بیشتر کشورها بسیار مهم و تأثیرگذار است (Asadpourkordi et al., 2022: 211). گردشگری یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی است و، نه تنها به منابع ارز و درآمد کمک می‌کند، بلکه ابزاری برای رشد فرصت‌های شغلی و ارائه توزیع درآمد بهتر برای مردم محلی است (Lopez Llantuy, 2022; Situ- morang et al., 2019: 21). لذا، توسعه گردشگری باعث افزایش درآمد و همچنین ایجاد مشاغل برای مردم محلی شده و به بهبود محصولات سنتی روستا و ارزش‌های سنتی کمک کرده است (Rahab & Hari- yadi, 2022; Boháč & Drápel, 2022: 159-160). همچنین، مقاصد گردشگری باعث توسعه مناطق شهری و روستایی شده، رفاه و زندگی جامعه را بهبود بخشیده و بیکاری را کاهش داده است (Wijijayanti et al., 2020). گردشگری مدت‌هاست که سلاحی قدرتمند برای مبارزه با فقر تلقی شده، به‌گونه‌ای که سازمان جهانی گردشگری، در اقدامی جهانی، برنامه گردشگری پایدار را برای رفع فقر یا کاهش آن ایجاد کرد. بر این اساس، گردشگری روستایی ابزاری مؤثر برای کاهش فقر در مناطق روستایی در نظر گرفته شده است (Feng et al., 2018). از طرفی، کاهش فعالیت‌های کشاورزی در مناطق روستایی این مناطق را نه تنها با مشکلات اقتصادی مواجه کرده، بلکه هویت روستایی را که وابسته به کشاورزی است تضعیف کرده است. بنابراین، گردشگری روستایی به‌منابۀ فعالیت و عملکردی جدید برای جبران کاهش فعالیت‌های کشاورزی به کار گرفته می‌شود (Amini kashani &)

توسعه یافته و در حال توسعه نوعی استراتژی توسعه ای برای مناطق روستایی است و هدف آن رشد اقتصادهای کشاورزی و حفظ ساختار سنتی موجود است (Ayhan et al., 2021). در دو دهه اخیر، در گردشگری روستایی تغییراتی رخ داده است. به این صورت که بخش گردشگری انبوه به سیستمی گردشگری تبدیل شده که، در آن، فعالیت های تفریحی متعددی انجام می شود. همچنین، فرایندهای برنامه ریزی طراحی محصولات مقصد گردشگری نیز پیچیده تر شده اند. با توجه به تغییر پارادایم گردشگری در مناطق روستایی، چالش هایی نیز ایجاد شده که بررسی آن ها ضروری است (Tirado Ballesteros & Hernández Hernán-dez, 2021: 217).

چالش های گردشگری روستایی

یکی از چالش های اصلی مناطق روستایی سطح پایین اشتغال اقامتگاه ها است؛ زیرا هنوز گردشگری در مناطق روستایی فصلی است و اسکان یکی از عناصر اصلی در چهارچوب بسته های تعطیلات است و سهم چشمگیری در ساختار قیمت سفر دارد. چالش های مرتبط با مهمان نوازی عبارت هستند از بهبود کیفیت، یکپارچه سازی تأمین مسکن، حرفه ای سازی کارآفرینان و تنظیم مقررات بخش مسکن، بهبود کیفیت خدمات و ایجاد محل اقامت جدید. کمبود منابع انسانی ماهر نیز یکی از چالش های گردشگری است. مهارت ها و دانش جامعه منابع مهمی برای توسعه گردشگری و توسعه جامعه است (Rahab & Hariyadi, 2022). چالش دیگر مشکلات مرتبط به برندسازی است. در نتیجه، تغییراتی که در دو دهه گذشته در زمینه گردشگری روستایی رخ داده برندسازی را به ابزاری مفید برای ایجاد محصولات متمایز در مقصد گردشگری تبدیل کرده است. استفاده از کانال های جدید، ترویج مشترک در سطح فوق العاده، فقدان تبلیغات، تقسیم بندی تبلیغات، ایجاد برند مقصد، بهبود صفحات وب، نیاز به حمایت مالی دولت، کارزارهای تبلیغاتی داخلی از جمله چالش های مرتبط با برندسازی مقصد گردشگری هستند (Rogerson & Sixaba, 2022). چالش های مرتبط به بازاریابی محصول نیز عبارت هستند از ایجاد پکیج ها، گسترش کانال های آنلاین فروش، نیاز به حمایت دولت، بررسی قیمت، تقسیم بندی، ادغام افقی (Tirado Ballesteros & Hernández Hernández, 2021: 216). فاصله زیاد از شهرهای مجاور، فقدان روش مناسب حمل و نقل، نبود زیرساخت های اولیه، اسکان و غذای نامناسب، نبود امکانات تفریحی، مشکلات

مخابراتی و غیره از مشکلات موجود بر سر راه توسعه بازارهای روستایی هستند. تفاوت زبان و فقدان آموزش ابتدایی دو مانع مهم بر سر راه بازاریابان روستایی است. مهارت های ارتباطی ابزاری ضروری برای تولیدکنندگان و بازاریابان برای خرید است، به این دلیل که توانایی استقبال صمیمانه از مهمان، درک تقاضای گردشگران و ارائه خدمات مناسب از عوامل موفقیت بازاریابی گردشگری است (Giddy et al., 2016: 16). برخی از پژوهشگران یکی از چالش های گردشگری روستایی را ایجاد پذیرش در بین جمعیت محلی می دانند. آن ها معتقد هستند که ساکنان روستا دارای اعتماد به نفس پایینی هستند و منطقه روستایی خود را برای جذب گردشگر جذاب نمی دانند. یکی دیگر از چالش های گردشگری روستایی عدم حمایت اجرایی در سطح سیاسی است؛ امری که نیروی قوی برای توسعه گردشگری روستایی است. بنابراین، نگرش مردم محلی (بی اعتمادی، بی علاقه ای، شک و تردید)، مغایرت با منافع (حسادت، تضاد منافع)، حمایت اجرایی (در سطح سیاسی و مالی)، جوامع خارجی (رسانه های اجتماعی و تبلیغات)، توزیع مسئولیت ها (شایستگی تخصیص، دشمن ستیزی) را چالش هایی در گردشگری روستایی بیان کرده اند (Lun et al., 2016: 409-410). برخی از پژوهش ها و مطالعات پیشین نیز به مطالعه درباره چالش های گردشگری روستایی پرداخته اند. برای مثال، می توان به پژوهش روزالینا و همکاران (2021) اشاره کرد. بر اساس این پژوهش، هنوز اجماع کلی برای تعریف گردشگری روستایی وجود ندارد. با این حال، این پژوهش به بررسی تعاریف و چالش های گردشگری پرداخته و در تجزیه و تحلیل تعاریف چهار جنبه اصلی گردشگری روستایی را آشکار کرده که (مکان، توسعه پایدار، ویژگی های مبتنی بر جامعه و تجربیات) را شامل می شود. همچنین، این پژوهش چالش هایی در زمینه گردشگری روستایی را به دو دسته چالش های داخلی و خارجی تقسیم کرده است که چالش های داخلی (برنامه ریزی و مدیریت، استراتژی بازاریابی، نیروی کار، حمایت مالی) و چالش های خارجی (رقبای دیگر، تقاضای گردشگر و منابع خارجی) را شامل می شوند. همچنین، رهاب و هاریادی (2022) پژوهشی در خصوص توسعه گردشگری روستایی در یکی از روستاهای اندونزی انجام دادند و به بررسی فرصت ها و چالش های آن پرداختند. یافته های این مطالعه فرصت هایی را برای توسعه گردشگری روستایی نشان می دهد مانند تنوع منابع گردشگری، حمایت مقامات محلی و آگاهی از اهمیت توسعه گردشگری مبتنی بر جامعه. علاوه بر

خواسته‌های گردشگران است و عامل سوم نیز بهبود سیاست دولت در بخش کارآفرینی و ایجاد مشاغل جدید گردشگری در مناطق روستایی است. با توجه به آنچه گفته شد، چالش‌های مرتبط با گردشگری روستایی را می‌توان به دو دسته چالش‌های داخلی و چالش‌های خارجی تقسیم کرد. چالش‌های داخلی به محدودیت‌های مرتبط به منابع داخلی مانند سرمایه کشورها، عناصر ملموس، مفاهیم ادراکی و تلاش برای ایجاد عرضه اشاره دارند، برای مثال، موانع اجتماعی و سیاسی، نیروی کار محدود، برنامه‌ریزی و مدیریت ضعیف، فقدان استراتژی‌های بازاریابی، حمایت مالی کافی، امکانات فیزیکی محدود و فقدان استراتژی‌های پایدار. چالش‌های خارجی به عناصر جدا یا خارج از منابع روستایی مانند تقاضای ناپایدار گردشگر، تهدیدهای رقبا و سرمایه‌گذاران خارج از مقصد اشاره دارند. در جدول ۱، فهرستی از این چالش‌ها در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه ارائه شده است.

این، برخی از چالش‌هایی که مانع توسعه گردشگری مبتنی بر جامعه بودند بررسی شدند مانند کمبود منابع انسانی گردشگری و مواد خام و فضای سفال، سطح پایین افراد محلی در مدیریت استراتژیک گردشگری مبتنی بر جامعه و همچنین رقابت شدید محصولات صنعتی. موریک (2013) نیز در پژوهش خود بر اهمیت نقش گردشگری به‌منزله ابزاری برای مقابله با چالش‌های اجتماعی و اقتصادی در مناطق روستایی تأکید کرد و دریافت که سه عامل نیز نقش مهمی در توسعه گردشگری روستایی موته‌نگرو دارند. عامل اول حمایت دولت و سایر نهادها و سازمان‌های بین‌المللی و ملی از حفظ و جذب افراد جوان تحصیل‌کرده در مناطق روستایی از طریق تضمین شرایط مناسب زندگی (مانند توسعه زیرساخت‌ها، توسعه خدمات اجتماعی و حفاظت از میراث فرهنگی) است و دومین عامل توسعه پیشنهادی جدید و متنوع در بخش گردشگری در مناطق روستایی براساس تحقیقات بازار و نیازها و

جدول ۱: چالش‌های مرتبط به گردشگری روستایی در منابع گوناگون

کشورهای توسعه‌یافته	کشورهای در حال توسعه		
حکومت اداری ضعیف	عدم حمایت دولت	اجتماعی و سیاسی	چالش‌های داخلی
نیروی کار	عدم تخصص	نیروی کار	
برنامه‌ریزی و مدیریت	تلاش برای ایجاد برنامه‌ریزی جامع	برنامه‌ریزی و مدیریت	
استراتژی بازاریابی	فاقد منابع اطلاعاتی برای گردشگران	استراتژی بازاریابی	
مالی	در نظر گرفتن گردشگری روستایی فقط برای درآمد اضافی	مالی	
طبیعی	دسترسی ضعیف به مقصد	نبود امکانات، زیرساخت‌ها و سایر امکانات گردشگری	
استراتژی پایدار	متماایل بودن مقصد به کشاورزی در حالی که استاندارد واجد شرایط بالایی داشته باشد.	این موفقیت باید محدود باشد؛ زیرا جوامع محلی به برتری خود فکر می‌کنند.	
تقاضای گردشگر	فصلی	داشتن بازاری خاص	چالش‌های خارجی
رقبای دیگر	عدم ایجاد مزیت رقابتی بهتر در برابر رقبا	رقابت کم در مقایسه با مقصد گردشگری انبوه	
منابع خارجی	رقابت و تهدید بیگانگان که ممکن است فرصت‌های شغلی را بگیرند.	تمایل به مداخله سرمایه‌گذاری خارجی	

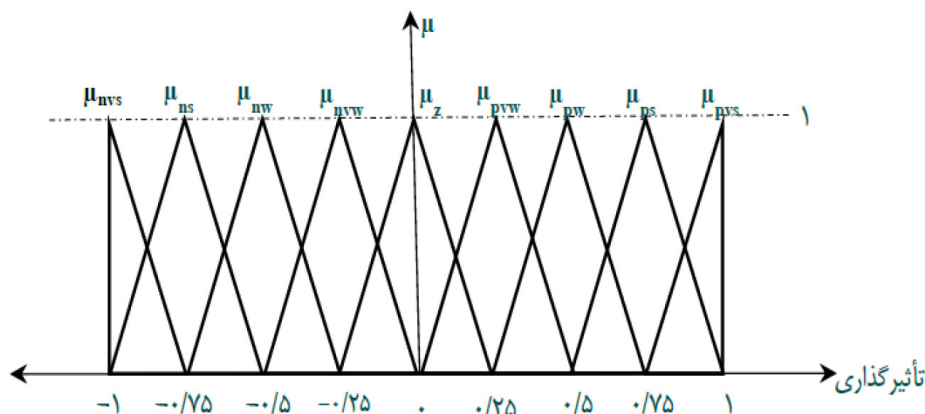
با توجه به ادبیات نظری و پیشینه پژوهش می‌توان گفت که در داخل کشور پژوهشی وجود ندارد که به چالش‌های گردشگری روستایی اشاره کرده باشد و از بین پژوهش‌های خارجی نیز، با این‌که تا حدودی چالش‌های گردشگری روستایی را برشمرده‌اند، هیچ‌یک روابط بین چالش‌ها و شدت تأثیرگذاری آن‌ها و نیز تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین چالش را مشخص نکرده‌اند و در نتیجه خلأ پژوهشی وجود دارد.

با توجه به ادبیات نظری و بررسی چالش‌های گردشگری روستایی در منابع گوناگون می‌توان گفت که این پژوهش درصدد پاسخ به سؤالات زیر است: چالش‌های پیش‌روی گردشگری روستایی در شهرستان لنده کدام‌اند؟ تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین چالش‌های گردشگری در شهرستان لنده کدام‌اند؟ روابط بین چالش‌ها و شدت تأثیرگذاری در شهرستان لنده به چه صورت است؟

روش‌شناسی

پژوهش حاضر، از نظر هدف، کاربردی و، از نظر ماهیت، آمیخته اکتشافی است. برای انجام این پژوهش از رویکرد نگاشت‌شناختی فازی استفاده شده است. نظریه نگاشت‌شناختی فازی از توصیف نمادین برای توصیف و مدل‌سازی پدیده یا سیستم استفاده می‌کند. نگاشت‌شناختی فازی تجربه و دانش انباشته شده در خصوص عملکرد سیستم را با استفاده از متخصصان انسانی، که سیستم و رفتارهای آن را در شرایط گوناگون می‌شناسند، در هم ادغام می‌کند. آن‌ها برای توصیف حوزه‌های خاص، با استفاده از مفاهیم (متغیرها، حالت‌ها، ورودی‌ها و خروجی‌ها) و روابط بین آن‌ها، به ساختاردهی و مدل‌سازی مسائل پیچیده می‌پردازند (Papageorgiou & Stylios, 2008; Kosko, 1996; Vergini & Groumpos, 2016).

مزیت نگاشت‌شناختی فازی، نمایش نموداری آن است که این امکان را برای تجسم پدیده تحلیل شده به صورت واضح و شفاف با مجموعه‌ای از مفاهیم (گره‌ها) و روابط علی بین آن‌ها فراهم می‌کند (Poczeta et al., 2019). برای شناسایی چالش‌های توسعه گردشگری شهرستان از روش نگاشت‌شناختی فازی استفاده شده است. در اولین گام بعد از مشخص شدن مسئله پژوهش، ابتدا خبرگان دارای دانش لازم و آگاه به حوزه مورد نظر انتخاب شدند. بعد از مشخص شدن خبرگان پژوهش، محقق اقدام به استخراج نقشه ذهنی خبرگان کرده است، به این صورت که با برگزاری جلسات گروهی فکری از خبرگان خواسته شد که چالش‌های مورد نظر خود را با توجه به بعد مشخص شده بر روی فلپ‌چارت بنویسند و مکتوب کنند. سپس، بعد از رسیدن به اشباع نظری، تسهیلگر گروه پاسخ‌ها را براساس بعدهای مشخص شده دسته‌بندی کرد و در نتیجه روابط علی بین عناصر هر بعد و روابط با عناصر سایر بعدها بررسی و ترسیم شدند. از آنجایی که مورد مطالعه این پژوهش حوزه گردشگری بوده است، سعی شده خبرگان آگاه به مسائل گردشگری شهرستان و دارای سوابق کاری بالا انتخاب شوند. در این پژوهش، نمونه‌ها به صورت هدفمند در دسترس انتخاب شدند که با توجه به تکنیک استفاده شده در این پژوهش، مسئله پژوهش و تخصص افراد در نهایت ۷ نفر به منزله نمونه انتخاب شدند. پس از تشکیل شبکه نگاشت، روابط علی براساس آرای خبرگان با استفاده از متغیرهای زبانی توصیف شد (شکل ۱). وزن نهایی هر رابطه از ادغام آرای خبرگان در این مورد به دست آمده است. وزن متعلق به هر رابطه را می‌توان دینفازی کرد و وزن عددی (Eij) برای هر رابطه را به دست آورد که در بازه $[-1, 1]$ قرار می‌گیرد و درجه علیت بین دو مفهوم یا گره را بیان می‌کند (Azar & Dolatabad, 2019; Salmeron et al., 2019; Wang et al., 2019; Puerto et al., 2019; Poczeta et al., 2019; Bendiab et al., 2019; Skład, 2019).

شکل ۱: تابع عضویت متغیر زبانی تأثیرگذاری

نگاشت‌شناختی خبرگان در چند جلسه رفت و برگشت شناسایی و نهایی شد، به این صورت که بعد از مشخص شدن عوامل از خبرگان خواسته شد که عوامل را در بعدهای گوناگون و مرتبط دسته‌بندی کنند و در نهایت با جمع‌بندی نظر خبرگان به مدل جامع و واحدی برسند. بنابراین، به این صورت، بعدبندی عوامل انجام و نهایی شد و، بعد از نهایی شدن ابعاد و شاخص‌های شناسایی شده، روابط بین عوامل و شدت تأثیر هر عامل از نظر خبرگان پرسیده شد و با استفاده از نرم‌افزار FC-Maper تحلیل‌های لازم انجام شد. در نهایت، نتایج کلی نگاشت حاکی از استخراج و شناسایی ۴۸ چالش و مانع در قالب ۵ بُعد موانع اقتصادی، موانع فرهنگی، موانع انسانی، موانع زیرساختی و موانع مدیریتی دسته‌بندی و شناسایی شدند. تحلیل و بررسی روابط بین موانع در ادامه مفصل بیان شده است.

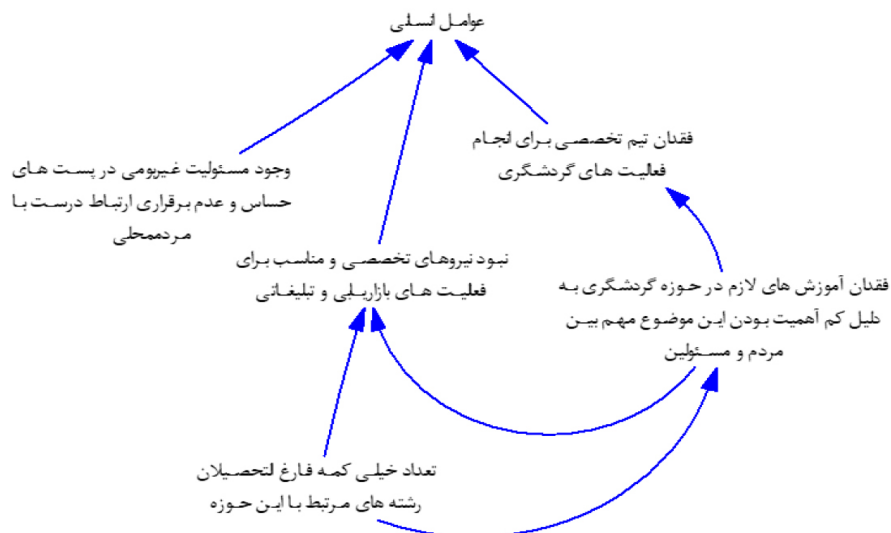
در هر مرحله شبیه‌سازی، با استفاده از رابطه زیر، بردار ارزش گره‌های نگاشت‌شناختی محاسبه می‌شود و شبیه‌سازی تا زمانی ادامه می‌یابد که بردار ارزش گره‌ها به حالت پایدار برسد.

$$A_i^t = f \left(A_i^{t-1} + \sum_{j \neq i, j=1}^N A_j^{t-1} \cdot W_{ij} \right)$$

در رابطه بالا، A^t نشان‌دهنده ارزش هر مفهوم (C) در هر بار و A^{t-1} نشان‌دهنده ارزش گره‌ها در هر بار تکرار (t-1) است و w_{ij} نشان‌دهنده وزن رابطه علی بین گره‌ها است و تابع f تابعی است که ارزش گره‌ها را بین ۰ و ۱ نگه می‌دارد.

یافته‌ها

چالش‌های گردشگری روستایی با استفاده از

شکل ۲: چالش‌های بُعد انسانی و روابط بین آن‌ها

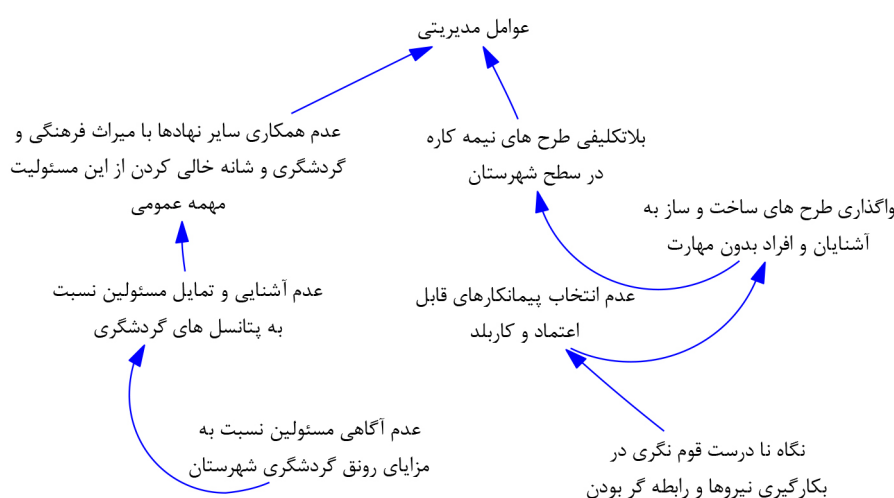
جدول ۲: نگاشت مربوط به بُعد انسانی

شاخص‌ها	درجه خروجی	درجه ورودی	درجه مرکزیت
فقدان گروه تخصصی برای امور گردشگری	۱	۰/۷۵	۱/۷۵
نبود نیروهای تخصصی و مناسب برای تبلیغات و بازاریابی گردشگری	۱/۵	۱/۲۵	۲/۷۵
وجود مسئولان غیربومی در پست‌های حساس و عدم برقراری ارتباط درست با مردم محلی	۰/۵	۰	۰/۵
فقدان آموزش‌های لازم در حوزه گردشگری به دلیل کم‌اهمیت بودن این موضوع مهم بین مردم و مسئولان	۰/۷۵	۰	۰/۷۵
تعداد کم فارغ‌التحصیلان رشته‌های مرتبط با گردشگری و توسعه شهری	۰/۵	۰	۰/۵

عنصر نگاشت و عنصر فقدان گروه تخصصی برای امور گردشگری با بیشترین درجه خروجی اثرگذارترین عنصر نگاشت توسعه گردشگری شهرستان هستند. مرکزیت شاخص دیگری است که نشان‌دهنده شدت اثرگذاری عناصر را نشان می‌دهد و از مجموع ورودی‌ها و خروجی‌ها به دست می‌آید. تحلیل‌ها نشان می‌دهد که عنصر نبود نیروهای تخصصی و مناسب برای تبلیغات و بازاریابی گردشگری با داشتن بیشترین درجه ورودی و خروجی مرکزی‌ترین عنصر نگاشت شناخته شده است.

نوع عناصر براساس درجه خروجی و ورودی آن‌ها تعیین می‌شود. درجه ورودی از جمع ستونی قدر مطلق مقادیر مربوط به یک عنصر در ماتریس مجاورت به دست می‌آید و نشان‌دهنده قدرت تجمعی عناصر اثرگذار در عنصر موردنظر است و درجه خروجی از جمع سطری مقادیر مربوط به یک عنصر در ماتریس مجاورت به دست می‌آید. با توجه به اطلاعات به‌دست آمده از نگاشت‌شناختی در بعد انسانی، نبود نیروهای تخصصی و مناسب برای تبلیغات و بازاریابی گردشگری با داشتن بیشترین درجه ورودی اثرپذیری‌ترین

شکل ۳: چالش‌های مدیریتی و روابط بین آن‌ها

جدول ۳: نگاشت مربوط به موانع مدیریتی

شاخص‌ها	درجه خروجی	درجه ورودی	درجه مرکزیت
بلا تکلیفی طرح‌های نیمه‌کاره در سطح شهرستان	۰/۷۵	۰/۵۳	۱/۲۸
واگذاری طرح‌های ساخت و ساز به آشنایان و افراد بدون مهارت	۰/۵۳	۰/۷۹	۱/۳۲
عدم انتخاب نیروها و پیمانکارهای قابل اعتماد و کاربرد	۰/۷۹	۰/۷۵	۱/۵۴
نگاه نادرست قوم‌محور در به‌کارگیری نیروها و رابطه‌گر بودن مدیران	۰/۷۵	۰	۰/۷۵
ناآگاهی مسئولان از مزایای رونق گردشگری شهرستان	۰/۵	۰	۰/۵
ناآشنایی مسئولان از و عدم تمایل آن‌ها به پتانسیل‌های گردشگری و شناسایی آن‌ها	۰/۵	۰/۵	۱
عدم همکاری سایر نهادها با میراث فرهنگی و گردشگری و شانه خالی کردن از این وظیفه عمومی	۱	۰/۵	۱/۵

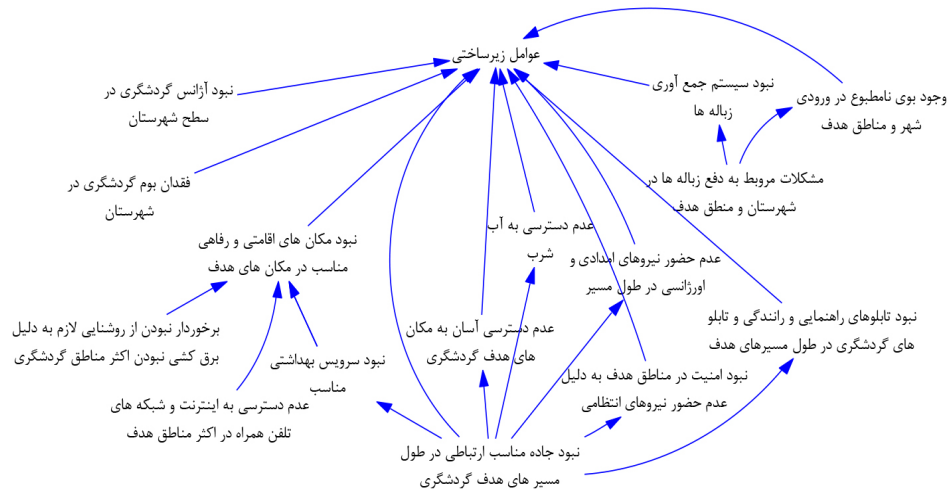
آشنایان و افراد بدون مهارت، با داشتن بیشترین درجه ورودی، اثرپذیرترین عنصر نگاشت و عنصر عدم انتخاب نیروها و پیمانکارهای قابل اعتماد و کاربرد، با داشتن

موانع و چالش‌های مدیریتی

نتایج تحلیل نگاشت‌شناختی در بعد مدیریتی نشان داد که عنصر واگذاری طرح‌های ساخت و ساز به

بیشترین درجه خروجی، اثرگذارترین عنصر نگاشت مورد مطالعه هستند. همچنین عنصر عدم انتخاب نیروها و پیمانکارهای قابل اعتماد و کاربرد با داشتن بیشترین

درجه ورودی و خروجی، مرکزی‌ترین عنصر نگاشت شناخته شده است.

شکل ۴: چالش‌های زیرساختی و روابط بین آن‌ها

جدول ۴: نگاشت مربوط به موانع زیرساختی

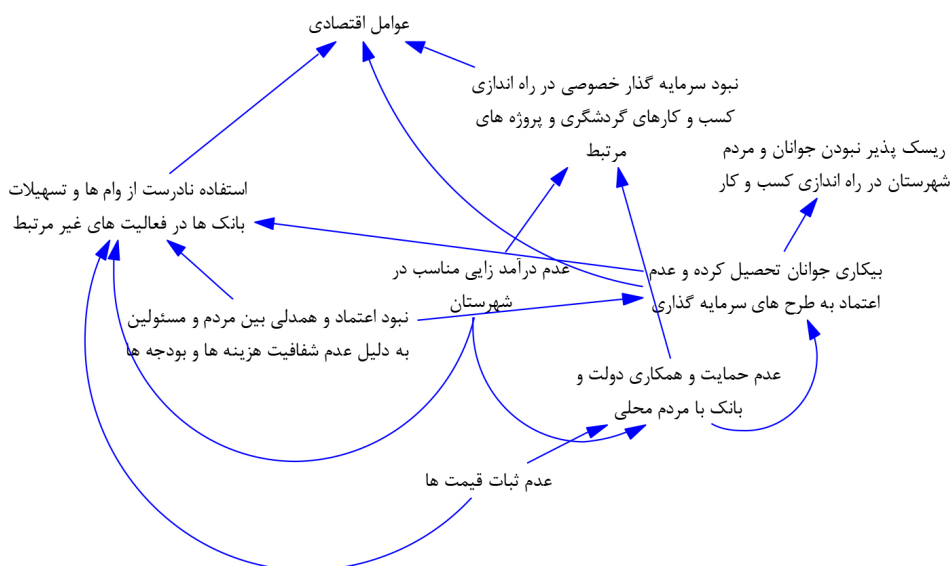
شاخص‌ها	درجه خروجی	درجه ورودی	درجه مرکزیت
نبود سیستم جمع‌آوری زباله‌ها	۰/۵	۰/۵	۱
وجود بوی نامطبوع در ورودی شهر و مناطق هدف	۰/۲۵	۰/۷۵	۱
مشکلات مربوط به دفع زباله‌ها در شهرستان و مناطق هدف	۱/۲۵	۰	۱/۲۵
نبود تابلوهای راهنمایی و رانندگی و تابلوهای گردشگری در طول مسیرهای هدف	۰	۰/۷۵	۰/۷۵
نبود امنیت در مناطق هدف به دلیل عدم حضور نیروهای انتظامی	۰	۰/۵	۰/۵
عدم حضور نیروهای امدادی و اورژانسی در طول مسیر	۰	۰/۷۵	۰/۷۵
عدم دسترسی به آب شرب	۰	۰/۵۳	۰/۵۳
عدم دسترسی آسان به مکان‌های هدف گردشگری	۰	۰/۷۵	۰/۷۵
نبود جاده مناسب ارتباطی در طول مسیرهای هدف گردشگری	۷/۰۷	۰	۷/۰۷
نبود سرویس بهداشتی مناسب	۰/۵۳	۰/۷۵	۱/۲۸
عدم دسترسی به اینترنت و شبکه‌های تلفن همراه در اکثر مناطق هدف	۰	۰/۷۹	۰/۷۹
برخوردار نبودن از روشنایی لازم به دلیل برق‌کشی نبودن اکثر مناطق گردشگری	۰/۷۱	۰/۵	۱/۲۱
نبود مکان‌های اقامتی و رفاهی مناسب در مکان‌های هدف	۱	۱/۹۹	۲/۹۹
فقدان بوم گردشگری در شهرستان	۰/۸۷	۰	۰/۸۷
نبود آژانس گردشگری در شهرستان	۰/۷۹	۰	۰/۷۹

موانع زیرساختی

با داشتن بیشترین درجه خروجی، اثرگذارترین عنصر نگاشت مورد مطالعه هستند. همچنین، عنصر نبود جاده مناسب ارتباطی در طول مسیرهای هدف گردشگری، با داشتن بیشترین درجه ورودی و خروجی، مرکزی‌ترین عنصر نگاشت شناخته شده است.

نتایج تحلیل نگاشت‌شناختی در بعد زیرساختی نشان داد که عنصر نبود مکان‌های اقامتی و رفاهی مناسب در مکان‌های هدف، با داشتن بیشترین درجه ورودی، اثرپذیری‌ترین عنصر نگاشت و عنصر نبود جاده مناسب ارتباطی در طول مسیرهای هدف گردشگری،

شکل ۵: چالش‌های اقتصادی و روابط بین آن‌ها

جدول ۵: نگاشت مربوط به موانع اقتصادی

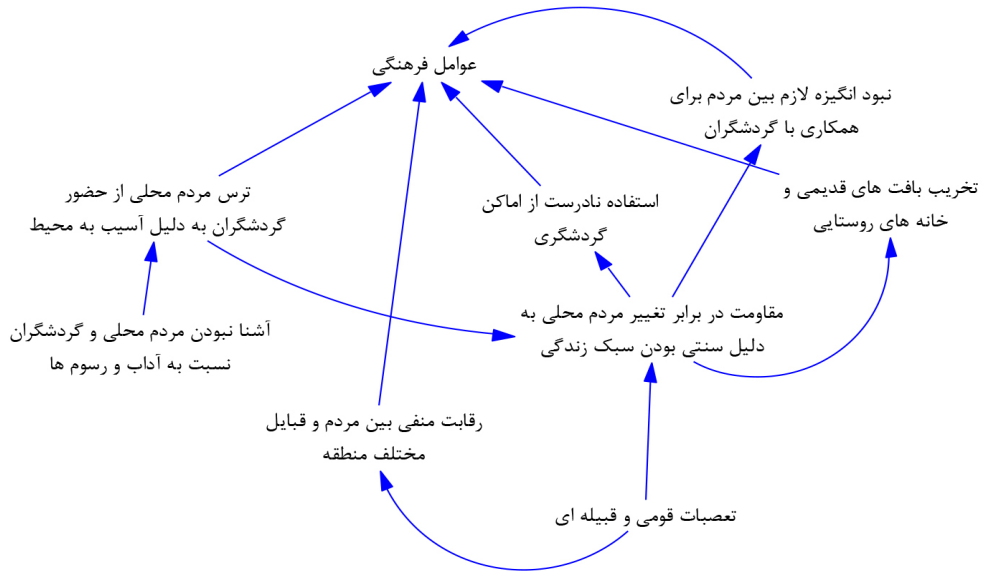
شاخص‌ها	درجه خروجی	درجه ورودی	درجه مرکزیت
نبود سرمایه‌گذار خصوصی در راه‌اندازی کسب‌وکارهای گردشگری و پروژه‌های مرتبط	۱	۲/۴۱	۳/۴۱
ریسک‌پذیر نبودن جوانان و مردم شهرستان در راه‌اندازی کسب‌وکار	۰/۷۹	۰	۰/۷۹
بیکاری جوانان تحصیل‌کرده و عدم اعتماد به طرح‌های سرمایه‌گذاری	۱/۵۰	۱/۲۲	۲/۷۲
عدم حمایت دولت و بانک از مردم محلی و عدم همکاری دولت و بانک با آن‌ها	۱/۲۹	۰/۷۲	۲/۰۱
عدم ثبات قیمت‌ها	۱/۵۴	۰	۱/۵۴
نبود اعتماد و همدلی بین مردم و مسئولان به دلیل عدم شفافیت هزینه‌ها و بودجه‌ها	۱/۲۲	۰	۱/۲۲
عدم درآمدزایی مناسب در شهرستان	۲/۵۵	۰/۷۵	۳/۳۰
استفاده نادرست وام‌ها و تسهیلات بانک‌ها در فعالیتهای غیر مرتبط	۱	۳/۰۴	۴/۰۴

موانع اقتصادی

بررسی تحلیل نگاشت‌شناختی در بعد اقتصادی نشان داد که استفاده نادرست وام‌ها و تسهیلات بانک‌ها در فعالیت‌های غیر مرتبط، با داشتن بیشترین درجه ورودی، اثرپذیرترین عنصر نگاشت و عنصر عدم‌آمده‌زایی

مناسب در شهرستان، با داشتن بیشترین درجه خروجی، اثرگذارترین عنصر نگاشت مورد مطالعه هستند. همچنین، عنصر استفاده نادرست وام‌ها و تسهیلات بانک‌ها در فعالیت‌های غیر مرتبط، با داشتن بیشترین درجه ورودی و خروجی، مرکزی‌ترین عنصر نگاشت شناخته شده است.

شکل ۶: چالش‌های فرهنگی و روابط بین آن‌ها

جدول ۶: نگاشت مربوط به موانع فرهنگی

شاخص‌ها	درجه خروجی	درجه ورودی	درجه مرکزیت
نبود انگیزه لازم بین مردم برای همکاری با گردشگران	۰/۷۵	۰/۲۵	۱
تخریب بافت‌های قدیمی و خانه‌های روستایی	۱	۰/۵	۱/۵
استفاده نادرست از اماکن گردشگری	۰/۵	۰/۵	۱
مقاومت در برابر تغییر مردم محلی به دلیل سنتی بودن سبک زندگی	۱/۲۵	۱/۴۴	۲/۶۹
تعضبات قومی و قبیله‌ای	۱/۷۲	۰	۱/۷۲
رقابت منفی بین مردم و قبایل گوناگون منطقه	۰/۷۵	۱	۱/۷۵
آشنا نبودن مردم محلی و گردشگران با آداب و رسوم	۱/۴۷	۰	۱/۴۷
ترس مردم محلی از حضور گردشگران به دلیل آسیب به محیط	۰/۷۵	۰/۷۵	۱/۵

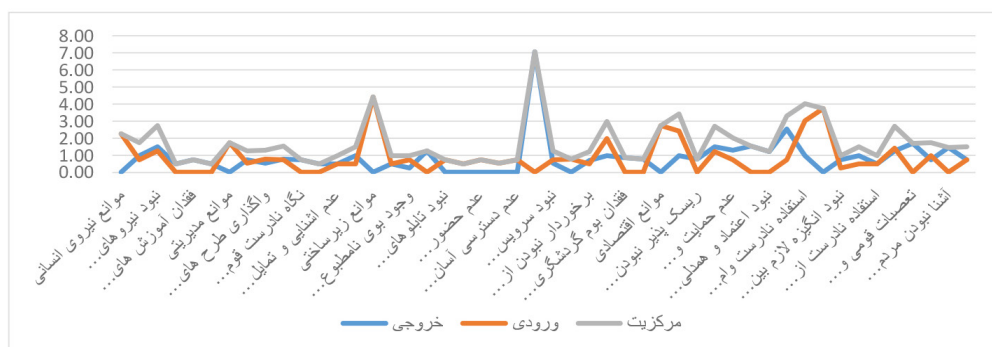
موانع فرهنگی

بررسی تحلیل نگاشت‌شناختی در بعد اقتصادی نشان داد که مقاومت در برابر تغییر مردم محلی به دلیل سنتی بودن سبک زندگی، با بیشترین درجه ورودی، اثرپذیرترین عنصر نگاشت و عنصر تعصبات قومی و

قبیله‌ای، با داشتن بیشترین درجه خروجی، اثرگذارترین عنصر نگاشت مورد مطالعه هستند. همچنین، مقاومت در برابر تغییر مردم محلی به دلیل سنتی بودن سبک زندگی، با داشتن بیشترین درجه ورودی و خروجی، مرکزی‌ترین عنصر نگاشت شناخته شده است.

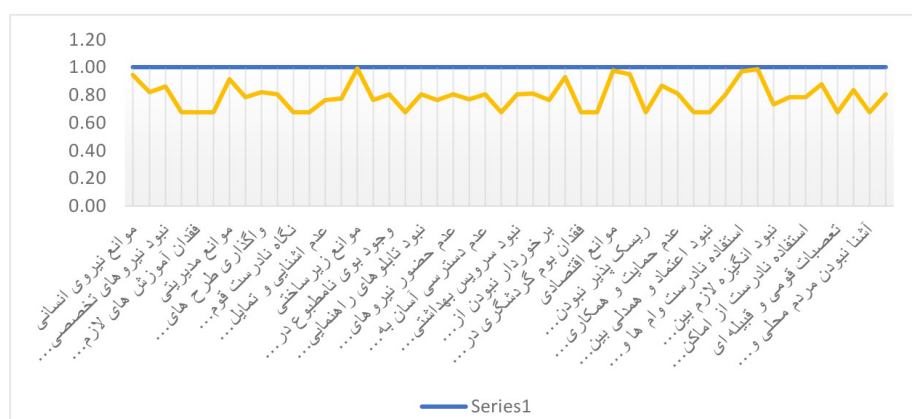
با توجه به اطلاعات به دست آمده از نگاشت شناختی کل، عنصر «استفاده نادرست وام‌ها و تسهیلات بانک‌ها در فعالیت‌های غیر مرتبط»، با داشتن بیشترین درجه ورودی، اثرپذیرترین عنصر نگاشت و عنصر «نبود جاده مناسب ارتباطی در طول مسیرهای هدف گردشگری»، با داشتن بیشترین درجه خروجی، اثرگذارترین عنصر نگاشت مورد مطالعه هستند. مرکزیت

شکل ۷: اثرگذاری و اثرپذیری عناصر نگاشت

فعال بودن آن‌ها در سناریوهای گوناگون بررسی شد. در سناریوی اول، سطح فعال بودن تمام عناصر برابر با یک در نظر گرفته شد. همان‌طور که گفته شد، درجه فعال معمولاً در بازه [۰، ۱] تعریف شده است. نتایج شبیه‌سازی پس از ۲۰ بار تکرار به حالت پایدار رسید.

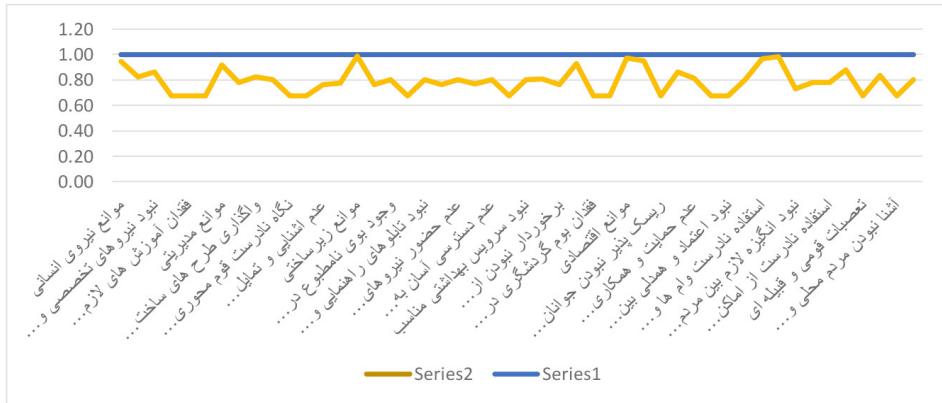
با بررسی‌های اولیه این نتایج به دست آمد که «عنصر نبود جاده مناسب ارتباطی در طول مسیرهای هدف گردشگری» از جمله چالش‌های توسعه گردشگری شهرستان است که نقشی اساسی در نگاشت علی دارد. از این رو، با توجه به اثرگذاری متفاوت عناصر، سطح

شکل ۸: مقادیر بردار حالت پایدار عناصر نگاشت در سناریوی نخست

که به تنهایی تأثیر چندانی در کل نگاشت ندارد و نتایج سناریوی دوم تقریباً مشابه با نتایج سناریوی اول است. بنابراین، کنترل «عنصر نبود جاده مناسب ارتباطی در طول مسیرهای هدف گردشگری» به تنهایی تأثیر چندانی در کاهش موانع توسعه ندارد. مقایسه سناریوی اول و دوم در شکل زیر قابل مشاهده است.

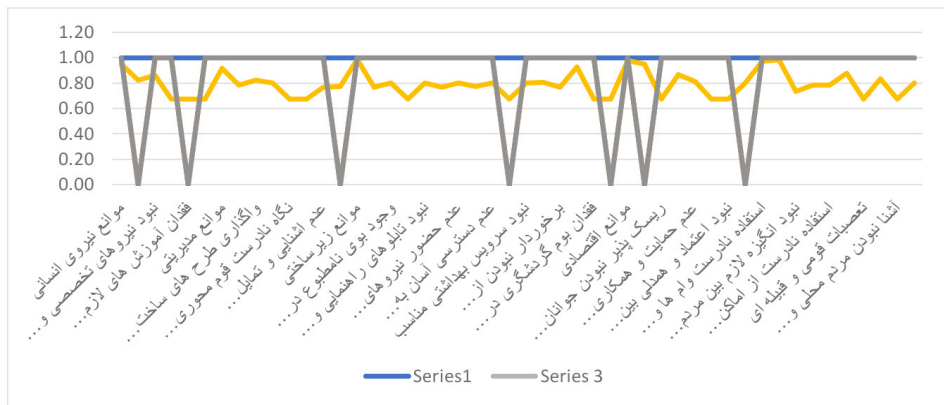
در مرحله بعد و در سناریوی دوم، اثرگذاری عنصر کلیدی بررسی شد. همان‌طور که قبلاً گفته شد، عنصر «نبود جاده مناسب ارتباطی در طول مسیرهای هدف گردشگری» کلیدی‌ترین عنصر به منزله مانع توسعه و خروجی‌ترین عنصر مشخص شد. نتایج کنترل نشان می‌دهد که کنترل تنها یک عامل است

شکل ۹: مقایسه نتایج سناریوی دوم با نتایج سناریوی اول

با توجه به شکل زیر، می‌توان نتیجه‌گیری کرد که، با کنترل عناصر کلیدی نگاشت، نگاشت کل چهار تغییراتی می‌شود و چالش‌ها و موانع توسعه گردشگری کاهش می‌یابد و این شدت کاهش در بعضی عناصر مانند موانع و چالش زیرساختی نمایان‌تر است.

بعد از نتیجه کنترل یک عامل به‌مثابه عامل کلیدی و عدم تأثیرگذاری آن در کل نگاشت، در مرحله بعد و در سناریوی سوم با سیاست کنترل عناصر کلیدی نگاشت، هشت عنصر کلیدی، که بیشترین درجه مرکزیت را دارند، انتخاب و در بردار حالت اولیه مقادیر متناظر این عناصر برابر با صفر در نظر گرفته شدند.

شکل ۱۰: مقایسه نتایج سناریوی سوم با نتایج سناریوی اول

متفاوت در بین کشورها و قاره‌ها است. همچنین، گردشگری روستایی برای نواحی روستایی این امکان را فراهم می‌کند تا علاقه خود را در زمینه حفظ میراث طبیعی و فرهنگی روستایی برآورده کنند و این امر مهاجرت از روستا به شهر را کاهش می‌دهد و به ایجاد فرصت‌های شغلی کمک می‌کند. تغییر پارادایم در مناطق روستایی جوامع را با چالش‌هایی مانند یافتن منابع جدید برای اشتغال و درآمد روبه‌رو ساخته است. در این زمینه، گردشگری روستایی نوعی بدیل برای احیای جوامع در نظر گرفته می‌شود. گردشگری روستایی - با تکیه بر منابع طبیعی و فرهنگی روستا، سبک زندگی

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

گردشگری در اصلاح جوامع روستایی از لحاظ ساختار، فرایندها و پویایی‌های محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بسیار تأثیرگذار است. در این زمینه، گردشگری روستایی بیشترین تأثیر را دارد. توسعه گردشگری به عوامل گوناگونی مانند مسائل تجاری و اقتصادی، کیفیت محصول و دسترسی بستگی دارد. در بیشتر این جنبه‌ها، مناطق روستایی از مناطق شهری بیشتر در تنگنا هستند. بنابراین، گردشگری در اقتصاد روستایی و توسعه استانداردهای آن بسیار اثرگذار است. گردشگری روستایی عمدتاً پدیده‌ای داخلی با ماهیت

& Hernández Hernández, 2021; Ahmadi, 2018; Boroujeni & Ahmadvand, 2014) مؤید این بخش از یافته‌ها هستند. آن‌ها در پژوهش خود نشان دادند که فقدان نیروی متخصص و درک ضعیف از گردشگری و همچنین توجه اندک به بخش بازاریابی دیجیتال و کانال‌های آنلاین فروش از موانع توسعه گردشگری روستایی هستند. موانع و چالش‌های مدیریتی یکی دیگر از موانع توسعه گردشگری شهرستان لنده شناخته شده‌اند. در این خصوص، گانو و وو (2017) و پارک و یون (2011) در مطالعات خود یادآور شده‌اند که برنامه‌ریزی و مدیریت ضعیف از موانع توسعه گردشگری روستایی هستند. یافته‌های این پژوهش وجود این موانع را تأیید می‌کند و نشان می‌دهد که عدم انتخاب پیمانکارهای قابل اعتماد و کاربلد، نگاه نادرست قوم‌محور در استفاده از نیروها و رابطه‌گر بودن، ناآگاهی مسئولان از مزایای رونق گردشگری، ناآشنایی مسئولان با پتانسیل‌های گردشگری و عدم تمایل به آن‌ها، عدم همکاری سایر نهادها با میراث فرهنگی و گردشگری و شانه خالی کردن از مسئولیت، بلا تکلیفی طرح‌های نیمه‌کاره و واگذاری طرح‌های ساخت‌وساز به آشنایان و افراد بدون مهارت از جمله موانع توسعه گردشگری این شهرستان هستند. عدم انتخاب نیروها و پیمانکارهای قابل اعتماد به‌منزله عنصر تأثیرگذار در توسعه گردشگری روستایی در این شهرستان شناخته شده است. موانع زیرساختی در این پژوهش از مهم‌ترین موانع توسعه گردشگری روستایی شهرستان لنده به شمار می‌آیند، به‌گونه‌ای که، با توجه به اطلاعات به‌دست آمده، عنصر نبود جاده مناسب ارتباطی در طول مسیرهای هدف گردشگری و نبود مکان‌های اقامتی و رفاهی مناسب از موانع توسعه گردشگری روستایی این شهرستان هستند. سایر موانع زیرساختی به‌دست آمده براساس یافته‌های پژوهش عبارت هستند از نبود امنیت در مناطق هدف، نبود مکان‌های اقامتی و رفاهی مناسب، نبود آژانس گردشگری در شهرستان و غیره. پژوهش‌های برخی (Kortoci & Kortoci, 2017; Situmorang, 2019; Jajarmizadeh et al., 2022) نشان دادند که دسترسی ضعیف به مقصد گردشگری و نبود امکانات و زیرساخت‌های گردشگری نشان‌دهنده موانع توسعه گردشگری روستایی هستند و نتایج این پژوهش‌ها با این پژوهش هم‌خوانی دارند. همچنین، حسن و همکاران (2022)، در پژوهش خود، چالش‌های زیرساختی و نبود جاده‌های مناسب در طول مسیر را به‌منزله مهم‌ترین عوامل بررسی کردند که نتایج این پژوهش‌ها با نتایج این پژوهش هم‌خوانی دارد. همچنین، نتایج پژوهش عینالی و

سنتی مردم روستا و مناظر طبیعی - در تلاش است تا فرصتی را برای بازدیدکنندگان فراهم کند (Lun et al., 2016: 393). در این میان، شهرستان لنده، که یکی از شهرستان‌های استان کهگیلویه و بویراحمد و دارای مناطق گردشگری و طبیعی زیبا است، به‌منزله یکی از مقصدهای گردشگری شناخته می‌شود. این شهرستان، علی‌رغم داشتن جاذبه‌های گردشگری بسیار، همچنان ناشناخته مانده است. لذا، سهم آن در اقتصاد گردشگری این منطقه اندک است. پرسش مهم در این زمینه این است که این شهرستان در مسیر توسعه با چه چالش‌ها و موانعی روبه‌رو بوده است؟ به همین دلیل، هدف این پژوهش این است که چالش‌های گردشگری روستایی را با رویکرد نگاشت‌شناختی فازی شناسایی و بررسی و سپس راهکارهایی را برای رفع آن‌ها ارائه کند. بی‌شک چنین مطالعه‌ای به مدیران صنعت گردشگری مخصوصاً گردشگری روستایی کمک کرده تا بتوانند چالش‌های مسیر توسعه گردشگری روستایی را شناسایی و برای رفع چنین مشکلاتی برنامه‌ریزی کنند. در این مطالعه، برای شناسایی چالش‌ها، ابتدا خبرگان و افراد آگاه به این موضوع شناسایی شدند و با برگزاری جلسات گوناگون و دورهمی، عوامل شناسایی و کدگذاری شدند و درنهایت با نظر خبرگان دسته‌بندی شدند و درنهایت روابط بین عوامل و تأثیر بین آن‌ها مشخص شد. پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهند که هر یک از محققان چالش‌های گوناگونی را برای توسعه گردشگری روستایی ارائه کرده‌اند، اما یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که چالش‌ها و موانع گردشگری روستایی در شهرستان لنده به پنج دسته تقسیم می‌شوند: موانع و چالش‌های نیروی انسانی، موانع و چالش‌های مدیریتی، موانع زیرساختی، موانع اقتصادی و موانع فرهنگی. موانع و چالش‌های نیروی انسانی در این پژوهش عبارت هستند از فقدان گروه تخصصی برای انجام فعالیت‌های گردشگری، نبود نیروهای تخصصی و مناسب برای فعالیت‌های بازاریابی و تبلیغات، تعداد خیلی کم فارغ‌التحصیلان مرتبط به این حوزه، فقدان آموزش‌های لازم در حوزه گردشگری به دلیل کم‌اهمیت بودن این موضوع مهم بین مسئولان و مردم و وجود مسئولیت غیربومی در پست‌های حساس و عدم برقراری ارتباط درست با مردم محلی. با توجه به یافته‌های پژوهش در بعد انسانی، نبود نیروهای تخصصی مناسب برای بازاریابی و تبلیغات و فقدان گروه تخصصی برای امور گردشگری مهم‌ترین عناصر در زمینه توسعه گردشگری این شهرستان هستند. یافته‌های دیگر محققان (McComb et al., 2017; Fong et al., 2017; Tirado Ballesteros

ارائه مدل جامع‌تر و توسعه و تقویت ادبیات نظری این حوزه، از روش‌های کیفی مانند تحلیل محتوای کیفی و داده‌بنیاد استفاده کنند و برای اولویت‌بندی موانع اصلی برای توسعه گردشگری کشور از تکنیک‌های تصمیم‌گیری بهره بگیرند. از مهم‌ترین محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به عدم دسترسی به خبرگان این حوزه اشاره کرد که می‌تواند تعمیم‌پذیری نتایج را برای جامعه آماری متفاوت محدود کند.

منابع فارسی که لاتین آن‌ها در فهرست منابع آمده است

احمدی، منیژه (۱۳۹۷). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری فرهنگی و اثرات آن در پایداری اقتصادی نواحی روستایی استان زنجان. فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۸(۲۹)، ۹۲-۷۹. http://jzpm.marvdasht.iau.ir/m/article_2776.html?lang=en

اسدپور کردی، مریم، امیرنژاد، حمید، ناصری اوجاکی، سید هادی و شیرزادی لسکوکلایه، سمیه (۱۴۰۱). بررسی توسعه صنعت گردشگری ایران با تأکید بر کارایی این صنعت. گردشگری و توسعه، ۱۱(۱)، ۲۲۴-۲۱۱. doi: 10.22034/jtd.2021.252734.2151

امینی کاشانی، امین و علی الحسینی، مهران (۱۴۰۰). برنامه‌ریزی توسعه گردشگری روستایی مبتنی بر اکوتوریسم پایدار (مورد پژوهی: ناحیه کجور در استان مازندران). گردشگری و توسعه، ۱۰(۴)، ۱۱۱-۸۹. doi: 10.22034/jtd.2021.263523.2217

جاجرمی‌زاده، محسن، دهدارزاده، بهناز و نیکبخت، امین (۱۴۰۰). ارائه الگوی توسعه کارآفرینی گردشگری روستایی در استان فارس با استفاده از روش فراترکیب. برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۱۰(۳۹)، ۱۹۶-۱۶۳. doi: 10.22080/jtpd.2021.18543.3263

عینالی، جمشید، فراهانی، حسین، عباسی، فریبا و بیگدلی، اعظم (۱۴۰۰). واکاوی چالش‌های کالبدی توسعه گردشگری روستایی با استفاده از نظریه بنیانی (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری استان زنجان). برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۱۰(۳۷)، ۱۸۴-۱۵۳. doi: 10.22080/jtpd.2021.20216.3408

محمودزاده، سید مجتبی و ارجمندیان، ساناز (۱۳۹۶). شناسایی و رتبه‌بندی فرصت‌های کارآفرینانه در گردشگری روستایی (مطالعه موردی: روستای آب اسک). برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۶(۲۰)، ۱۳۱-۱۴۹. doi: 10.22080/jtpd.2017.1491

مهدیان بروجنی، محسن و احمدوند، مصطفی (۱۳۹۳). واکاوی موانع و چالش‌های توسعه گردشگری روستایی در منطقه دنا؛ دیدگاه جامعه میزبان. جغرافیا و آمایش

همکاران (۱۴۰۰). مؤید یافته‌های پژوهش حاضر است. بررسی‌ها نشان می‌دهند که به چالش‌های گردشگری روستایی در مطالعات داخلی و خارجی توجه شده است، اما تمایز پژوهش حاضر با دیگر پژوهش‌های داخلی و خارجی این است که در این پژوهش چالش‌ها به صورت ریشه‌ای شناسایی شدند و دلیل آن هم استفاده از تکنیک نگاشت‌شناختی فازی است. بنابراین، با شناسایی ریشه‌ای چالش‌ها می‌توان به توسعه این قسمت مهم کمک کرد و راهکارهای عملیاتی دقیق‌تری ارائه کرد. با توجه به نتایج پژوهش و اهمیت موانع شناسایی شده پیشنهاد می‌شود که مسئولان استانی و شهرستانی ذی‌ربط، به منظور دسترسی آسان و امنیت گردشگران، مسیرهای ارتباطی مناطق هدف گردشگری به خصوص روستاهای هدف را در اولویت قرار دهند و بازسازی کنند. یکی از مهم‌ترین موانع نبود زیرساخت و تجهیزات گردشگری است که لازم است متناسب با پتانسیل‌های مناطق هدف گردشگری تأمین و بررسی شود. با توجه به اهمیت تبلیغات و رسانه در معرفی جاذبه‌های گردشگری، پیشنهاد می‌شود که با استفاده از رسانه‌های الکترونیکی به روز و فعال به معرفی مکان‌ها و جاذبه‌های گردشگری شهرستان و روستاهای هدف آن پرداخته شود. پیشنهاد می‌شود از مدیران و کارکنان متخصص و دارای تجربه و تخصص مرتبط به گردشگری در پست‌های این حوزه استفاده شود. تکمیل کارگروه‌های علمی و تخصصی از استادان و خبرگان دانشگاهی مرتبط با این حوزه به همراهی متخصصان بومی برای تدوین راهبردهای گردشگری روستایی لازم است. همچنین، برای توسعه گردشگری روستاهای هدف، ارائه تسهیلات لازم و مشارکت دادن بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری، آگاهی دادن و توجیه گردشگران از نحوه زندگی و فرهنگ مردم، آموزش و آگاهی دادن صادقانه به مردم محلی با هدف همکاری با عاملان توسعه گردشگری، ایجاد شرایط لازم برای حفاظت از پوشش گیاهی و جانوری کوه‌ها، معرفی آداب و رسوم مردم عشایری منطقه به جوامع گردشگری ایران‌گردی، بازسازی و زیباسازی بناهای تاریخی در منطقه، استفاده از موقعیت دشت‌های سرسبز منطقه برای جذب گردشگر مانند برگزاری جشنواره‌های بومی محلی، برپا کردن سیاه‌چادر در منطقه به منظور رونمایی از محصولات دستی و سنتی مردم منطقه، ایجاد سکو، استراحتگاه و آلاچیق در قسمت‌های گوناگون مناطق هدف گردشگری، ایجاد مکان‌های اقامتی و استراحتی بین‌راهی و منطقه هدف گردشگری و نصب تابلوهای راهنمایی در طول مسیرهای هدف گردشگری پیشنهاد می‌شود. به محققان آتی پیشنهاد می‌شود، به منظور

Perspective. *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 4(10), 113-128. doi: 10.22111/gaij.2014.1482 [in Persian]

Camilleri, M. A. (2018). The tourism industry: An overview. *Travel marketing, tourism economics and the airline product*, 3-27. ISBN : 978-3-319-49848-5

Einali, J., Farahani, H., Abbasi, F., & Bigdeli, A. (2021). Analysis of the physical challenges of tourism development in rural areas using grounded theory Case study; Tourism villages of Zanjan province. *Journal of Tourism Planning and Development*, 10(37), 153-184. doi: 10.22080/jtpd.2021.20216.3408 [in Persian]

Feng, N., Wei, F., Zhang, K. H., & Gu, D. (2018). Innovating rural tourism targeting poverty alleviation through a multi-Industries integration network: The case of Zhuanshui village, Anhui province, China. *Sustainability*, 10(7), 2162. doi.org/10.3390/su10072162

Fong, S. F., Lo, M. C., Songan, P., & Nair, V. (2017). Self-efficacy and sustainable rural tourism development: Local communities' perspectives from Kuching, Sarawak. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 22(2), 147-159. doi.org/10.1080/10941665.2016.1208668

Gao, J., & Wu, B. (2017). Revitalizing traditional villages through rural tourism: A case study of Yuanjia Village, Shaanxi Province, China. *Tourism Management*, 63, 223-233. doi.org/10.1016/j.tourman.2017.04.003

Giddy, J. K., Rogerson, C. M., & Rogerson, J. M. (2022). RURAL TOURISM FIRMS IN THE COVID-19 ENVIRONMENT: SOUTH AFRICAN CHALLENGES. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, 41(2), 343-353. DOI 10.30892/gtg.41202-836

Hassan, T. H., Salem, A. E., & Abdelmoaty, M. A. (2022). Impact of Rural Tourism Development on Residents' Satisfaction with the Local Environment, Socio-Economy and Quality of Life in Al-Ahsa Region, Saudi Arabia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(7), 4410. doi.org/10.3390/ijerph19074410

شهری منطقه‌ای، ۴(۱۰)، ۱۲۸-۱۳۳. doi: 10.22111/gaij.2014.1482

منابع

Ahmadi, M. (2018). The Analysis of the Factors Affecting the Development of Cultural Tourism and its Effects on Economic Sustainability: A Case study on the Rural Areas of Zanjan Province. *Regional Planning*, 8(29), 79-92. http://jzpm.marvdasht.iau.ir/m/article_2776.html?lang=en [in Persian]

Amiri kashani, A., & Alalhesabi, M. (2021). Rural tourism development planning based on sustainable ecotourism Case study of Kojoor area in Mazandaran province. *Journal of Tourism and Development*, 10(4), 89-111. doi: 10.22034/jtd.2021.263523.2217 [in Persian]

Asadpourkordi, M., amirnejad, H., Naseri Ojaki, S. H., & Shirzadi Laskookalayeh, S. (2022). Investigating the development of Iran's tourism industry with emphasis on the efficiency of this industry. *Journal of Tourism and Development*, 11(1), 211-224. doi: 10.22034/jtd.2021.252734.2151 [in Persian]

Ayhan, Ç. K., Taşl, T. C., Özkök, F., & Tatlı, H. (2020). Land use suitability analysis of rural tourism activities: Yenice, Turkey. *Tourism Management*, 76, 103949. doi.org/10.1016/j.tourman.2019.07.003

Azar, A., & Dolatabad, K. M. (2019). A method for modelling operational risk with fuzzy cognitive maps and Bayesian belief networks. *Expert Systems with Applications*, 115, 607-617.

Bendiab, K., Shiaeles, S., Boucherkha, S., & Ghita, B. (2019). FCMDT: A novel fuzzy cognitive maps dynamic trust model for cloud federated identity management. *Computers & Security*, 86, 270-290. doi.org/10.1016/j.cose.2019.06.011

Boháč, A., & Drápela, E. (2022). Overtourism Hotspots: Both a Threat and Opportunity for Rural Tourism. *European Countryside*, 14(1), 157-179. 10.2478/euco-2022-0009

Boroujeni, M., & Ahmadvand, D. (2014). Analysis of Barriers and Challenges to Development of Rural Tourism in Dena Region: The Host Community's

- potentials. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 17(4), 389-411. doi.org/10.1080/1528008X.2015.1096754
- Mahmoudzadeh, S. M., & Arjmandian, S. (2017). Identifying and Ranking of the Entrepreneurial Opportunities in Rural Tourism (Case Study; Ab Ask Village). *Journal of Tourism Planning and Development*, 6(20), 131-149. doi: 10.22080/jtpd.2017.1491 [In Persian]
- McComb, E. J., Boyd, S., & Boluk, K. (2017). Stakeholder collaboration: A means to the success of rural tourism destinations? A critical evaluation of the existence of stakeholder collaboration within the Mournes, Northern Ireland. *Tourism and Hospitality Research*, 17(3), 286-297. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1467358415583738>.
- Moric, I. (2013). The role and challenges of rural tourism development in transition countries: Montenegro experiences. *Turizam*, 17(2), 84-95. DOI: 10.5937/Turizam1302084M
- Papageorgiou, E. I., & Stylios, C. D. (2008). Fuzzy cognitive maps. *Handbook of Granular computing*, 123, 755-775. <https://kic.uoi.gr/>
- Park, D. B., & Yoon, Y. S. (2011). Developing sustainable rural tourism evaluation indicators. *International journal of tourism research*, 13(5), 401-415. doi.org/10.1002/jtr.804
- Pesonen, J. (2011). Tourism marketing in facebook: Comparing rural tourism SME's and larger tourism companies in Finland. In *Information and communication technologies in tourism*, 2011 (pp. 537-546). Springer, Vienna.
- Poczeta, K., Kubus, L., & Yastrebov, A. (2019). Analysis of an evolutionary algorithm for complex fuzzy cognitive map learning based on graph theory metrics and output concepts. *BioSystems*, 179, 39-47. doi.org/10.1016/j.biosystems.2019.02.010
- Puerto, E., Aguilar, J., López, C., & Chávez, D. (2019). Using multilayer fuzzy cognitive maps to diagnose autism spectrum disorder. *Applied Soft Computing*, 75, 58-71. doi.org/10.1016/j.asoc.2018.10.034
- Hosseini Kahnoot, S. R., Sojasi Qeidari, H., Anabestani, A., & Shahdadi, A. (2022). Identifying the Challenges Facing the Development of Rural Tourism Entrepreneurial Business Ecosystem (Case Study: Sarduyeh District in Jiroft Coun-ty). *Journal of Rural Research*, 12(4), 700-715. doi.org/10.22059/jrur.2021.313069.1573
- Jajarmizadeh, M., Dehdarzade, B., & nikbakht, A. (2022). Presenting the Model of Rural Tourism Entrepreneurship Development in Fars Province Using the Meta-Synthesis Method. *Journal of Tourism Planning and Development*, 10(39), 163-196. doi:10.22080/jtpd.2021.18543.3263 [in Persian]
- Jia, Z., Jiao, Y., Zhang, W., & Chen, Z. (2022). Rural tourism competitiveness and development mode, a case study from chinese township scale using integrated multi-source data. *Sustainability*, 14(7), 4147. doi.org/10.3390/su14074147
- Kortoci, Y., & Kortoci, M. (2017). The assessment of the rural tourism development in the Valbona Valley National Park. *Tourism Economics*, 23(8), 1662-1672. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1354816617716742>
- Kosko, B. (1986). Fuzzy cognitive maps. *International Journal of Man-Machine Studies*, 24(1), 65-75. doi.org/10.1016/S0020-7373(86)80040-2
- Kumar, S., & Valeri, M. (2021). Understanding the relationship among factors influencing rural tourism: a hierarchical approach. *Journal of Organizational Change Management*, 35(2), 385-407. doi: 10.1108/JOCM-01-2021-0006
- Lane, B., Kastenzholz, E., & Carneiro, M. J. (2022). Rural Tourism and Sustainability: A Special Issue, Review and Update for the Opening Years of the Twenty-First Century. *Sustainability*, 14(10), 6070. doi.org/10.3390/su14106070
- Lopez Llantuy, N. K. (2022). Crisis and Revitalization of Rural Tourism in the Appalachian Region in Ohio In the Midst of the Pandemic: The Perspective of Key Stakeholders. <https://scholarworks.umass.edu/ttra>
- Lun, L. M., Pechlaner, H., & Volgger, M. (2016). Rural tourism development in mountain regions: Identifying success factors, challenges and

- Situmorang, R., Trilaksono, T., & Japutra, A. (2019). Friend or Foe? The complex relationship between indigenous people and policymakers regarding rural tourism in Indonesia. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 39, 20–29. doi.org/10.1016/j.jhtm.2019.02.001
- Skład, A. (2019). Assessing the impact of processes on the Occupational Safety and Health Management System's effectiveness using the fuzzy cognitive maps approach. *Safety Science*, 117, 71–80. doi.org/10.1016/j.ssci.2019.03.021
- Tirado Ballesteros, J. G., & Hernández Hernández, M. (2021). Challenges facing rural tourism management: A supply-based perspective in Castilla-La Mancha (Spain). *Tourism and Hospitality Research*, 21(2), 216–228. https://doi.org/10.1177/1467358420970611
- Vergini, E. S., & Groumpos, P. P. (2016). A new conception on the fuzzy cognitive maps method. *IFAC-PapersOnLine*, 49(29), 300–304. doi.org/10.1016/j.ifacol.2016.11.083
- Wang, L., Liu, Q., Dong, S., & Soares, C. G. (2019). Effectiveness assessment of ship navigation safety countermeasures using fuzzy cognitive maps. *Safety Science*, 117, 352–364. doi.org/10.1016/j.ssci.2019.04.027
- Wijijayanti, T., Agustina, Y., Winarno, A., Istanti, L. N., & Dharna, B. A. (2020). Rural tourism: A local economic development. *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 14(1), 5–13.
- You, Y. (2022). Service-Oriented Architecture-Guided Information Service System for Design and Implementation of Rural Tourism. *Wireless Communications and Mobile Computing*, 2022, 1–9. doi.org/10.1155/2022/1480862
- Rahab, N., & Hariyadi, S. I. (2022). COLLABORATION BASED RURAL TOURISM DEVELOPMENT, OPPORTUNITIES AND CHALLENGES: A CASE STUDY IN BANYUMAS REGENCY, CENTRAL JAVA PROVINCE, INDONESIA. *In Prosiding Seminar Nasional LPPM Unsoed* (Vol. 11, No. 1).
- Ramli, M., Basri, H., Junaidi, M. A., Rahadi, I., & Pauzi, M. H. (2022). Rural tourism: Activities and challenges. *Fair Value: Jurnal Ilmiah Akuntansi dan Keuangan*, 4(7), 2774–2780. P-ISSN: 2622-2191 E-ISSN : 2622-220
- Rogerson, C. M., & Sixaba, Z. (2022). The Limits of Rural Tourism in COVID-19 South Africa: Perceptions from 'Left Behind' Rural Spaces. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 11(1), 362–378. https://www.ajhtl.com/uploads/7/1/1/6/3/71163688/article_25_11_1_362-378.pdf
- Rosalina, P. D., Dupre, K., & Wang, Y. (2021). Rural tourism: A systematic literature review on definitions and challenges. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 47, 134–149. doi.org/10.1016/j.jhtm.2021.03.001
- Salmeron, J. L., Mansouri, T., Moghadam, M. R. S., & Mardani, A. (2019). Learning fuzzy cognitive maps with modified asexual reproduction optimisation algorithm. *Knowledge-Based Systems*, 163, 723–735. doi.org/10.1016/j.knosys.2018.09.034
- Sari, N. M., Nugroho, I., Julitasari, E. N., & Hanafie, R. (2022). The Resilience of Rural Tourism and Adjustment Measures for Surviving The COVID-19 Pandemic: Evidence from Bromo Tengger Semeru National Park, Indonesia. *Forest and Society*, 6(1), 67–83. http://dx.doi.org/10.24259/fs.v6i1.18054
- Singh, K., Gantait, A., Puri, G., & Swamy, A. (2016). Rural tourism: need, scope and challenges in Indian context. *Hospitality and tourism: challenges, innovation, practices and product*. Adhyayan Publishers and Distributors, New Delhi. doi:10.2139/ssm.3804010

